

Сучасні тенденції розвитку військової освіти в Україні

Черненко Наталія¹

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна

E-mail: chernenkonalia2016@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2288-8824>

Галімов Анатолій²

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна

E-mail: galimov-a@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4348-4995>

Натепер в Україні прослідковуються тенденції, притаманні провідним державам-членам НАТО у сфері реформування системи військової освіти, які у вітчизняному освітньому просторі зумовлені проблемним контентом, що сформувався у процесі реформування системи військової освіти й потребує винайдення шляхів розв'язання актуальних питань і завдань сьогодення як у теорії, так і на практиці. Метою статті є визначення основних тенденцій розвитку військової освіти в Україні, що розвиваються у сфері теорії і практики сучасної педагогічної науки із відповідним проблемним контентом. Для аналізу тенденцій розвитку наукового дискурсу військової освіти в Україні було застосовано теоретичні та емпіричні методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація.

Визначено, що основними тенденціями розвитку військової освіти в Україні можна вважати вирішення теоретичних і практичних питань за принципами професіоналізації.

Активно розвивається принцип професіоналізації військової освіти, що реалізується на засадах розвитку системи професійного навчання військових фахівців, урахуваючи зміни у їхній підготовці згідно зі стандартами країн-членів НАТО. Актуальним залишається використання компетентнісного підходу, який потребує суттєвого розширення сфери теоретичної рефлексії, що забезпечується орієнтацією на концептуалізацію процесів розвитку системи військової освіти, зокрема у рамках концептуального підходу. У результаті аналізу встановлено, що основними тенденціями розвитку військової освіти в Україні можна вважати удосконалення системи фахової військової підготовки на засадах інноваційних підходів; створення умов для професіоналізації висококваліфікованих військових фахівців; імплементація новітніх моделей військової освіти на практиці в умовах невизначеності; професіоналізація військових фахівців упродовж життя.

Ключові слова: військова освіта, компетентнісний підхід, інновації, підготовка, професійна військова освіта, професіоналізація.

Вступ. Як відомо, зарубіжні країни застосовують сучасні інноваційні підходи до управління системою військової освіти, активно використовуючи для обґрунтування сучасних освітніх та педагогічних моделей увесь потенціал теорії і практики не тільки педагогічної науки, але і всього корпусу гуманітарних наук, формуючи міждисциплінарний дискурс. В Україні натепер також прослідковуються основні тенденції, притаманні провідним державам-членам НАТО у сфері реформування системи військової освіти, які відображають загальний вектор розвитку військової освіти не тільки країн-членів НАТО, але й урахують сучасні потреби у висококваліфікованих військових професіоналах, що зумовлене ситуацією у сфері національної безпеки і оборони України.

Мета та завдання дослідження полягає у визначенні основних тенденцій розвитку військової підготовки, що формуються і розвиваються у сфері теорії і практики сучасної педагогічної науки із відповідним проблемним контентом.

Матеріали та методи дослідження: Для реалізації мети та завдань дослідження було використано методи аналізу і синтезу поглядів науковців щодо нормативно-правового забезпечення

¹ доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітнього менеджменту та публічного управління Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

² доктор педагогічних наук, професор Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

системи підготовки військових фахівців, принципів, напрямів їхньої професіоналізації. Методами порівняння та систематизації було виокремлено й проаналізовано основні погляди вчених щодо концептуальних засад підготовки військових фахівців у провідних зарубіжних країнах.

Результати дослідження. В енциклопедичній літературі військової освіти тлумачать як різновид професійної освіти, метою якої є підготовка фахівців з різних напрямків військової справи (Військова освіта, 2005). Як вид спеціалізованої освіти, визначають військову освіту у Концепції трансформації системи військової освіти, що спрямована на здобуття компетентностей у сфері професійної військової діяльності під час навчання у безперервному інтегрованому освітньому процесі для досягнення відповідних рівнів і ступенів освіти та/або рівнів військової освіти (Про трансформацію системи військової освіти, 1997).

Аналізуючи широкую палітру досліджень, у військовій освіті зокрема, щодо трактування понять компетентності та компетентнісного підходу, можемо констатувати не лише різне їхнє тлумачення суб'єктами, але і їх взаємозв'язок, про неможливість існування окремо. Вчений наголошує, що кожне із зазначених понять є смисловим продовженням іншого. Компетентність тлумачить як наукове явище, компетентність визначає як інтегральну якість, що характеризує підготовленість конкретного фахівця до розв'язання певних компетенцій; а компетентнісний підхід розглядає як реалізацію цієї інтегральної якості у професійній практичній діяльності військового фахівця, враховуючи специфіку (О. Бойко, 2014).

Однією з головних тенденцій розвитку вітчизняної військової освіти є її професіоналізація. Це зумовлено тим, що професійна військова освіта завжди була важливим компонентом у підготовці військових лідерів (Dailey, 2013). Вона заснована на двох ключових принципах: навчання для певних військових ситуацій (військовослужбовці набули та оволоділи навичками, необхідними для виконання військових завдань), та навчання в умовах невизначеності (оволодіння майбутніми військовими фахівцями теоретичними знаннями та навичками критичного мислення, необхідними для військових дій у непередбачуваних ситуаціях) (Mallik, 2017). Ці принципи набули практичного значення і реалізації на інституційному рівні вдосконалення професійної підготовки військових фахівців у провідних зарубіжних країнах, а останнім часом набули логічного розвитку у вітчизняній військовій науці та практиці. Зокрема, як підкреслюють вітчизняні вчені (Д. Вітер, О. Мітягін, В. Телеліма та ін.), що сучасна система військової освіти перебуває у фазі активної трансформації, що передбачає систематичне вдосконалення рівня фахової підготовки як майбутніх військових, так і кваліфікації фахівців із досвідом військової служби. Активна трансформація передовсім спрямована на ідентифікацію конкретних потреб військових фахівців відповідно до функціоналу для забезпечення професійних завдань, використовуючи сучасні технології та методичні інструменти. Планування, прогнозування та забезпечення спільних операцій на різних рівнях об'єднаних штабів відповідно до стандартів та процедур НАТО вимагає операційної сумісності, командної співпраці, координування та міжвідомчої взаємодії, що повинно бути відображено у програмних результатах підготовки військових фахівців.

Вирішення зазначених вище питань значною мірою належить до сфери професійної військової освіти, яка має стати невід'ємним складником системи державної військової освіти (Професійна військова освіта, 2021). З огляду на це, актуальним є модернізація системи професійної військової освіти за принципом професійного розвитку, який спрямований на формування професіоналізму військових фахівців. Саме тому вважаємо доцільним консолідувати зусилля усіх вищих військових навчальних закладів, органів управління військовою освітою, відповідних наукових установ та інших структурних підрозділів для створення єдиної мережі та оптимізації контенту фахової підготовки військових, враховуючи сучасні тенденції та зміни.

Зазначені завдання можуть бути вирішені у межах кількох основних напрямів, що характеризують загальні тенденції та проблемний контент розвитку як самої системи військової освіти, так і змісту підготовки військових фахівців у нашій державі. Одним з основних напрямів на сьогодні залишається стандартизація, пов'язана із загальним процесом інтеграції держави до європейського освітнього простору. У цьому контексті визначальним для сучасного фахівця є здатність до навчання впродовж життя, а саме, набуття навичок тайм-менеджменту, самонавчання, самовдосконалення, самоосвіти ще до вступу до закладів вищої освіти, зокрема вищих військових навчальних закладів. Водночас, небезпідставно науковці наголошують, що потреби професійної діяльності будь-яких фахівців, зокрема військових, зумовлені певною специфікою підготовки, із врахуванням відповідних освітніх стандартів, рівнів національної рамки кваліфікації, оскільки недостатньо орієнтуватись у процесі професійної підготовки лише на сформованість навичок самоорганізації та навчання впродовж життя (Вітер, Мітягін, 2020: 91). Ці проблеми притаманні не тільки вітчизняній військовій системі освіти, але є характерними

для зарубіжних країн, створюючи умови для винайдення і використання новітніх підходів щодо їх розв'язання (Dailey, 2013; Johnson-Freese, 2012; Syme-Taylor, Duraid, 2018).

Зазначимо пріоритетність насамперед розвитку інституційного підходу до розвитку системи військової освіти. Актуальність цього підходу аргументується тим фактом, що поєднання освітнього та професійного складників є вагомим здобутком у системі підготовки військових фахівців, оскільки дозволяє враховувати сучасні потреби та вимоги до організації освітнього процесу. Професійна комунікація військових фахівців реалізуються у військовому дискурсі під час формальних та неформальних спілкувань. Військовий дискурс включає мовленнєві тексти, що створені військовими або спрямовані для них, комунікативні інтенції військових адресантів реалізуються у військовому дискурсі, що належить до інституційного авторитарного дискурсу. Комунікація під час військових команд має інституційний вплив, який здійснюється з боку адресанту більш високого статусу або рангу (Вітер, Мітягін, 2020: 82). Поєднання освітнього та професійного складників сприяє удосконаленню навичок професіоналізму військових фахівців, що забезпечує інтегрування освітніх та професійних компонентів підготовки та зумовлює якісне надання послуг (Вітер, Мітягін, 2020: 82). Водночас, як підкреслюють дослідники, нагальною є потреба у вдосконаленні саме професійного складника відповідно до змін у військовій галузі, зокрема підготовки майбутніх офіцерів та їхніх особистісних якостей, що забезпечуватимуть реалізацію професійних завдань. Учені акцентують саме на наявності лідерських якостей офіцера, наголошуючи на необхідності їх розвитку під час навчання або підготовки в системі професійної військової освіти (Вітер, Мітягін, 2020: 87).

У свою чергу, можна погодитись з тим, що завдання щодо імплементації головних складників концепції країн-членів НАТО, у систему військової підготовки фахівців в Україні, передбачає оновлення концепції підготовки офіцерів для оптимізації термінів навчання, врахування спеціалізації та рівня навчання (тактичний, оперативний, стратегічний) (Berg, 2014; Mallick, 2017;). Цей аспект відображає важливість застосування принципу професіоналізації у системі підготовки військових офіцерів, наголошує на значущості зміни та адаптування змісту підготовки військових фахівців нового покоління відповідно до стандартів країн-членів НАТО.

Концептуальне осмислення принципу професіоналізації розвитку системи військової освіти у вітчизняному науковому середовищі здійснюється на основі аналізу альтернатив оптимізації системи військової підготовки сучасних офіцерів, урахуовуючи потенціал Збройних Сил України, просування та кар'єрне зростання, що сприятиме та стимулюватиме офіцерів до вдосконалення професіоналізму на засадах компетентнісного підходу. Такі вимоги ставляться на основі використання компетентнісного підходу, що дозволяє здійснити поєднання освітнього складника, загальних і професійних компетентностей та професійного складника, зорієнтованих на виконання завдань і розв'язання проблем, що виникають у секторі безпеки і оборони держави, в єдиному комплексі. Водночас в останньому випадку очевидно, що компетентнісний підхід потребує суттєвого розширення сфери теоретичної рефлексії, що забезпечується орієнтацією на концептуалізацію процесів розвитку системи військової освіти, зокрема у рамках концептуального підходу.

Достатньо показовим є те, що концептуальні засади розвитку системи професійно військової освіти в Україні враховують сучасні принципи застосування стандартів держав-членів НАТО Збройними Силами України, (Duraid, Hubert, 2019; Galvin, 2015; Johnson-Freese, Kelley, 2017). Водночас концептуальні засади розвитку системи професійно військової освіти в Україні ґрунтуються на законодавчих та нормативних документах, що регламентують діяльність вищих військових навчальних закладів та інші військові навчальні підрозділи, що забезпечують здобуття військової освіти відповідно до рівнів кваліфікації та стандартів держав-членів НАТО у системі професійної військової освіти, перепідготовки та підвищення кваліфікації військових фахівців (Вітер, 2020). Фактично концептуальний підхід дає можливість формувати, обґрунтовувати в теорії та забезпечувати імплементацію новітніх моделей військової освіти на практиці. В результаті сучасні моделі системи військової освіти в Україні мають виражений інноваційний характер (Руснак, 2022). Це свідчить про іншу тенденцію теоретичного обґрунтування процесів розвитку системи військової освіти в Україні – інноваційну спрямованість, що розкривається у межах інноваційних підходів, які дають конкретні практичні результати. Одним із таких результатів є нормативно-правове закріплення сучасної моделі системи військової освіти (Професійна військова освіта, 2021), яка має беззаперечно інноваційний характер, що створює умови для реалізації наявного потенціалу всієї системи у напрямі забезпечення ефективності досягнення головної мети освітнього процесу – розвиток висококваліфікованих військових фахівців.

У цьому аспекті представимо деякі переваги запропонованої інноваційної моделі системи розвитку військової освіти України (Руснак, 2022; Професійна військова освіта, 2021):

- удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку системи військової освіти, розроблення сучасної концепції підготовки майбутніх військових фахівців;
- адаптування та інтегрування підготовки військових фахівців до стандартів держав-членів НАТО з подальшою перспективою визнання документів, виданих закладами освіти НАТО та України;
- створення умов, що забезпечать сертифікацію за стандартами НАТО та акредитування освітніх програм за вимогами України;
- можливість забезпечити подальше кар'єрне зростання військовим фахівцям тощо.

На думку дослідників, впровадження розробленої інноваційної моделі сприятиме підготовці компетентних, кваліфікованих, конкурентоспроможних професійних кадрів у військовій сфері за стандартами і процедурами НАТО, що забезпечуватиме потреби стейхолдерів (Професійна військова освіта, 2021). Тобто не тільки в теорії, але й на практиці підтверджується думка, що результатом застосування інноваційних підходів у системі професійної військової освіти сприятиме підготовці сучасних професіоналів у військовій сфері.

Висновки. Основними тенденціями розвитку військової освіти в Україні можна вважати вирішення теоретичних і практичних питань за принципами професіоналізації, а саме: удосконалення системи фахової військової підготовки на засадах інноваційних підходів; створення умов для професіоналізації висококваліфікованих військових фахівців; імплементація новітніх моделей військової освіти на практиці в умовах невизначеності; професіоналізація військових фахівців упродовж життя. Безумовно, зазначені принципи та підходи не вичерпують усіх наявних можливостей вирішення проблем у сфері розвитку військової освіти, проте, активно враховують зарубіжний досвід, зокрема країн-членів НАТО, що дозволяє наповнити сучасний контент педагогічної теорії і практики інноваційними підходами, які спрямовуються на вирішення питань уніфікації та стандартизації військової освіти в Україні.

Література

Бойко О. В. Теоретико-методичні проблеми формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів Збройних Сил України: монографія. Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2014. 544 с.

Військова освіта. Пилипчук Р. В. Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-34459>

Військовий дискурс як культурно-історичний феномен та соціальна практика. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки*. Луцьк, 2008. С. 128-131

Вітер Д., Мітягін О. Професіоналізація військової освіти в Україні: головні напрямки, зміст та перспективи. *Військова освіта*. Київ: НУОУ, 2020. №1(41). С. 81–90.

Вітер Д. Принципи та підходи до стандартизації військової освіти в Україні. *Військова освіта*. Київ: НУОУ, 2020. №2(42). С. 93-104.

Інноваційна військова освіта: стан та перспективи розвитку. / І. Руснак та ін. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Сер. "Економіка і менеджмент"*. Київ, 2022. № 28. С. 238–255.

Професійна військова освіта в Україні у сучасному безпековому середовищі: монографія / За заг. ред. Д. Вітера та В. Телелима; [Кол. авт.]. Київ.: НУОУ, 2021. 286 с.

Про трансформацію системи військової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1997 р. № 1410 (зі змінами) Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>.

Berg P. The importance of teaching followership in professional military education. *Military Review*, 2014. №94(5). P. 65–71.

Dailey R. Leading Factors Determining Lateral Transfer Success. Monterey, Calif.: Naval Postgraduate School, 2013. 154 p.

Duraid J., Hubert A. Professional military education. A cross-Cultural Survey. Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien, 2019. 234 p.

Galvin Th.P. Writing faculty papers for Joint professional military education. *Joint Force Quarterly*, 2015. №77. P. 51–54.

Johnson-Freese J. The reform of military education: Twenty-five years later. *Orbis. A Journal of World Affairs*, 2012. Vol. 56, №1. P. 135–153.

Johnson-Freese J., Kelley K. Meaningful metrics for Professional military education. *Joint Force Quarterly*, 2017. №84. P. 65–71.

Mallick P. Professional Military Education. An Indian Experience. New Delhi: Krish Printers, 2017. 267 p.

Syme-Taylor V., Duraid J. Professional military education. In: Galbreath, D. & Denni, J. (Eds.) *Handbook on Defence Studies*. Abingdon : Routledge, 2018. P. 98–112.

Modern tendencies in the development of military education in Ukraine

Chernenko Nataliia³

*State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky”, Odesa, Ukraine*

Halimov Anatoliy⁴

*National Academy of the State Border Service of Ukraine
named after Bohdan Khmelnytskyi, Khmelnytskyi, Ukraine*

Nowadays, In Ukraine one can observe the main tendencies inherent in the leading NATO member states in the field of reforming the military education system. In the domestic educational space, these tendencies are caused by the problematic content that was formed in the process of reforming the state and military education system, which requires finding ways to solve the current issues and tasks, both in theory and in practice.

The purpose of the article is to determine the main tendencies in the development of military education in Ukraine which are developed in the field of theory and practice of modern pedagogical science with relevant problematic content.

A system of general scientific and special methods of theoretical and empirical research (analysis, synthesis, comparison, generalization and systematization) was used in order to analyse development tendencies of the scientific discourse related to the military education in Ukraine.

It was determined that standardization is one of the main development directions of the military education system in Ukraine. The principle of professionalization of military education, which is implemented on the basis of the development of the system of profession-oriented training aimed at military specialists, is actively developing. It remains an integral component of the military education system as a whole, taking into account new requirements to the quality of profession-oriented training aimed at military specialists in accordance with the standards of NATO member countries. The use of the competence-based approach remains relevant. At the same time, the competence-based approach requires a significant expansion within the field of theoretical reflection which is ensured by the orientation to the conceptualization of the development processes of the military education system, in particular within the framework of the concept-centric approach.

It was determined that the development of innovative approaches is another tendency. As a result of the analysis, it was established that the use of institutional, concept-centric and innovative approaches that actively use the acquisitions made within the competence paradigm are the main tendencies in the development of military education in Ukraine; they can be considered to be the solution for theoretical and practical issues based on the principles of professionalization.

Keywords: *military education, competence-based approach, innovations, training, profession-oriented military education, professionalization.*

References

Boiko, O. (2014). *Teoretyko-metodychni problemy formuvannia liderskoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv Zbroinykh Syl Ukrainy [Theoretical and methodological problems of forming the leadership competence of future officers of the Armed Forces of Ukraine]*. Dnipropetrovsk: IMA-pres. [in Ukrainian].

Berg, P. (2014). *The importance of teaching followership in professional military education*. *Military Review* [in English].

³ Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Professor at the Department of Education Management and Public Administration at the State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”

⁴ Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor at the National Academy of the State Border Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi

- Dailey, R. (2013). *Leading Factors Determining Lateral Transfer Success*. Monterey, Calif.: Naval Postgraduate School [in English].
- Duraid, J., Hubert, A. (2019). *Professional military education. A cross-Cultural Survey*. Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien [in English].
- Innovatsiyna viys'kova osvita: stan ta perspektyvy rozvytku [Innovative military education: state and development prospects]*. Ed.: Rusnak and other. Kyiv [in Ukrainian].
- Galvin, Th.P. (2015). Writing faculty papers for Joint professional military education. *Joint Force Quarterly* [in English].
- Johnson-Freese, J. (2012). The reform of military education: Twenty-five years later. *Orbis. A Journal of World Affairs* [in English].
- Johnson-Freese, J., Kelley, K. (2017). Meaningful metrics for Professional military education. *Joint Force Quarterly* [in English].
- Mallick, P. (2017). *Professional Military Education. An Indian Experience*. New Delhi: Krish Printers [in English].
- Profesiyna viys'kova osvita v Ukrayini u suchasnomu bezpekovomu seredovyschi. (2021) [Professional military education in Ukraine in the modern security environment]*. Ed. D. Vitera ta V. Telelyma, Kyiv: NUOU [in Ukrainian].
- Pro transformatsiiu systemy viiskovoi osvity [About the transformation of the military education system]: *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 hrudnia 1997 r. № 1410 (zi zminamy)*. NUOU [in Ukrainian].
- Syme-Taylor, V., Duraid, J. (2018). Professional military education. In: Galbreath, D. & Denni, J. (Eds.) *Handbook on Defence Studies*. Abingdon: Routledge [in English].
- Viiskova osvita. [Military education]*. Pylypchuk, R. (2005) *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy / Ed.: Dziuba, I. & Zhukovskyi, A. & Zhelezniak M.; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. [in Ukrainian]*.
- Viiskovyi dyskurs yak kulturno-istorychnyi fenomen ta sotsialna praktyka [Military discourse as a cultural-historical phenomenon and social practice]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky*. Lutsk. [in Ukrainian].
- Viter, D., & Mityahin, O. (2020). Profesionalizatsiya viys'kovoyi osvity v Ukrayini: holovni napryamky, zmist ta perspektyvy [Professionalization of military education in Ukraine: main directions, content and prospects]. *Viys'kova osvita*. Kyiv: NUOU [in Ukrainian].
- Viter, D. (2020). Pryntsypy ta pidkhody do standartyzatsiyi viys'kovoyi osvity v Ukrayini [Principles and approaches to standardization of military education in Ukraine]. *Viys'kova osvita*. Kyiv: NUOU [in Ukrainian].

Accepted: November 14, 2022

